

SU ŽALGIRIU – UŽ LIETUVĄ!

ŽALGIRIS

Žmogus privalo žinoti iš kokio kiaušinio yra išriedėjęs

Lietuva per mažiau nei dešimt metų prarado arti milijono gyventojų. Vieni išvažiuoja užsidirbti, kitus išveja neteisybė, trečius - nusivylimas, dar kiti išplasoja, nes jiems - tas pats... Kiekvienas jų išsiveža dalelę Lietuvos. Kiek lietuvių jį išveža?.. Gal būtume atsparesni, jei lietuviai būtų išmokyti gerbti savo prigimtį, kultūrą, kalbą? Profesionalių mūsų tautinės prigimties architektų gali netrukus nebelikti. Kodėl? Gal jie iš tikrųjų nebereikalingi? Apie tai kalbėjome su VDU etnologijos specialybės absolventu, Marijampolės kraštotyros muziejaus muziejininku Laurynu Bernotu.

- Praėjusio amžiaus 7-ame - 8-ame dešimtmetyje studentų kraštotyros, tautosakos ekspedicijos būdavo dažnos. Dabar - retenybė. Neliko ką tirti, ar nėra kam? - klausėme Lauryno BERNOTO.

- Jei norėjote paklausti, ar etnologijos objektų pas mus mažėja, vienareikšmiškai atsakau - ne, nemažėja. Etnologija orientuojasi į žmonių kultūrinių ir socialinių santykių tyrimus. Kol gyvuos žmonija, tol bus ką tirti, kaupti, sisteminti, nagrinėti. Neįmanoma visko surinkti. Senojo tradicinio, natūrinio kaimo mūsuose pakankamai daug. Senų žmonių taip pat. Nuvažiuojame į kaimus. Seną dainą močiutė padainuoja, senų muziejinių rakandų dar galima rasti. Žmonės mielai juos atiduoda, nes neturi kur dėti. Pasišneka, papasakoja. Svarbiausia etnologui yra sugebėjimas priartėti prie žmogaus, paprastumas. Jei renki tautosaką, klausai senų žmonių kaip būdavo švenčiamos kalendorinės šventės, ką žmonės kalbėdavo, dainuodavo, kokius žaidimus žaidė, kuo tikėjo. Užsimezga pokalbis ir jie patys pradeda kalbėti. Pasaulis keičiasi, bet etnologijos objektas niekur nedingsta. Liaudies kultūra nedingsta, nors ir ji yra priversta keistis. Išsimes šalutiniai dalykai, folklorai. Tradicijos apibrėžimas yra dirbtinis. Mums atrodo, kad tradicijos, kaip ir religija, turi būti labai stabilios, bet jos keičiasi, privalo keistis, nes keičiasi labai daug dalykų. Anekdotai, tarkime, taip pat tautosakos dalelė. Regis, nėra čia kam keistis, bet net anekdotai kinta ir tas kitimas labai pastebimas. Su dainomis - analogija. Klasikų autorinės dainos tampa liaudies dainomis. Skautų, karių dainos taip pat taps tautosaka.

- Maža mūsų Lietuva, bet turime penkis etnografinius regionus. Kurio iš jų, jūsų manymu, etniniai lobiai turtingiausi?

- Ar kaip suvalkietis turėčiau sakyti Suvalkijos? (Juokiasi). Viskas priklauso nuo vietinių gyventojų įnašo. Nuvažiavę į Dzūkiją pamatysime senovišką drevinę bitininkystę, kitur to nerastume. Aukštaitiai turi savo alų, sutartines. Žemaičiai įdomūs savo šventvietėmis. Visų lobynai neišsemiami.

- Ar šių dienų jaunimas supranta iš ko kilęs? Stebiu per pertraukas pakampėse rūkančius, besikeikiančius jaunuolius ir atrodo, kad jiems nerūpi kokios jų tautinės šaknys. Svarbi tik ši minutė.

- Man atrodo, kad to amžiaus, kokio bėga pasislėpę parūkyti, jaunuolius kuo nors sudominti pakankamai sudėtinga. Paaugliai tarsi negailestinga vilkų gauja. Jeigu jaunuolis pabandys išsiskirti, jis iš karto kris. Domėtis etnologija paaugliams apskritai yra nemadingas reikalas. Ir ypač dabartiniiais laikais, kai etnologija taip nuvulgarizuota. Turime pavyzdį Lie-

tuvoje. Neturintis supratimo, kas yra etninė kultūra, žmogus aiškina puoselėjantis kultūrą. Pasistatė gražius rūmus. Gražu, bet ką tai turi bendra su kultūra? Paviršiukai ir tiek. Kaip ir viena televizijos laida. Yra žmonių, ypatingai vyresnės kartos, kuriems tai, kas ten rodoma, patinka. Visai nenoriu nieko įžeisti, bet tokie dalykai ir atstumia jaunąją kartą. Čia - senukams, o mums kas, jie pyksta. Jiems reikia kitokių dalykų. Jie nenori tapatintis su besikratančiais pagal vokiškai lenkišką polkutę. Aš manau, kad tokiems ir panašioms reiškiniams, televizijos projektams stinga romantikos. Etninės kultūros romantizmas prasidėjo nuo Simono Daukanto, dabar jo nebėra, arba, siekiant populiarumo, jis suvulgarintas. O norėtusi naujo vėjo, gelmių. Yra toks kasmet vasaros pabaigoje rengiamas nepriklausomas savitos muzikos ir šiuolaikinės baltų kultūros festivalis „Mėnuo juodaragis“. Jis yra pagrįstas etnokultūra. Rengėjai kviečiasi dalyvius iš viso pasaulio. Kviečiasi paskaitų skaitovus, filmų kūrėjus. Ir ko tik jie nesikviečia. Jiems įdomu yra tautos šaknys. Lietuvių menininkai pas juos at-

► Ir ką, po perkūnais, žmogui daryti, jei jis gimtinėje neturi už ką pragyventi

vyksta tie, kurie daugiau ar mažiau atskleidžia savo lietuvišką tapatybę, baltišką prigimtį. Dalyvauti gali būti kviečiami ir „Duokim garo“ projekto dalyviai, bet jie turėtų būti labai kruopščiai atrenkami ir įstatomi į savo vietas. Nors senoji baltų religija su krikščionyste kupojasi, čia nėra nieko panašaus. Organizatoriai pasikvietė iš Italijos gana radikalius krikščionis, metalo grupę. Dainavo jie apie savo kryžiaus žygius, ir visiems labai patiko. Norint auditoriją sudominti, bet kokį istorinį tekstą reikia pritaikyti mūsų laikui. Tarkime, pas mane į muziejų ateina grupė mokinių, nueina jie į mūsų moraliai pasenusią eksploziją nusiteikę, kad nieko naujo nepamatyti. Kaip tu juos sudomini, tiek jie ir susidomi. Jeigu ateisiu su popieriaus lapuku ir bandysiu perskaityti, aš juos atstumsiu. Bet jeigu aš juos sudominsiu, jiems bus linksma, jie užkibs. Gal net visam laikui. Jauniems reikia duoti pasireikšti, suteikti malonumo ir parodyti, kad mokykloje jų susikurtam įvaizdžiui tas susidomėjimas jokio poveikio neturės. Lietuviai turėjo daug puikių žaidimų, kuriuose išliedavo savo energiją ir pasipuikuodavo. Yra toks žaidimas - ripka. Vyručiams, kurie dyki už kampo dūmą plėšia, ripka būtų daug geresnis pasirinkimas. Gaila, nėra kas juos pamokyti, užkurti.

Kazimiero Linkevičiaus nuotr.

- Turbūt būtų prasminga ir reikalinga mokykloms turėti etnologą?

- Negaliu pasakyti, kaip yra mokyklose. Abejoju, ar etnologo poreikis apskritai būtų. Kita vertus ir specialistų netrukus ims trūkti. Po to, kai baigiau studijas VDU, dar išėjo ne dvi bakalaurų laidos. Niekas nebestudijuoja etnologo magistratūros, liko tik keli doktorantai. Panaikinus etnologijos studijų programą, universitete atsirado Baltijos regiono kultūros studijos, bet ir į jas studentai nebepriimami. Užtat atsirado Rytų Azijos šalių kultūrų ir kalbų studijų programa. Neslėpsiu, buvo liūdna, kai etnologijos studentų pradėjo mažėti, o galiausiai studijos nutrūko. Gal nebeliko norinčių mokytis? Savo kelią pasirinkau pats ir džiaugiuosi. Po bakalaurų tęsiau magistratūros studijas. Baigęs gavau darbą. Mėgstu jį. Sakoma kad, etnologija prasideda nuo politikos, bet galvoju, kad susidomėjimas turėtų kilti iš apačios.

Mes apskritai savo tapatumo nebenerime pripažinti. Neseniai su draugais kalbėjome apie Žalgirio mūšį. Diskutavome, kokie išmintingi buvo lietuviai, kovodami su galingu priešu. Kokias taktikas, manevrus buvo sugalvoję, kad kryžiuočius į pelkes įviliotų. Pripažinome, kad lietuviai iki krikščionybės mokėjo išnaudoti gamtą. Su savo gyvavimo teritorija jie buvo labai susidraugavę, ją perpratę. Žinojo, kas jie yra ir kur jų stiprybė. Jie ir nėjo į plyną lauką grumtis. Pagal vakarietiškas tradicijas garbė buvo kautis akis į akį, bet lietuviai savo pranašumą išnaudojo ten, kur buvo stipresni. Žalgirio laikais savo tapatumą jie dar buvo išlaikę. Tik vėliau iš jų tą matymą atėmė. Ir taip einame toliau. Turėjome tą tapatumą, turėjome, ir staiga tampame Vakarų pasaulio dalimi. Lyg būtume iš niekur. Vėl iš mūsų atiminėja, diegia svetimas programos. Aš manau, kad yra daug nesusi-gaudymo, kas aš esu, kur mano jėga. Toje bendroje dëlionėje nebematai pats savęs, savo bendruomenės, savo valstybės. Ir pradedi pasiklysti. Pradedi mąstyti, kad reikėtų užlįsti už kokios dëlionės detalės ar ja patapti.

- Didžiuojamės esą pasaulio piliečiai, pamiršdami, kad pirmiausia esame savo gimtinės piliečiai?

- Man visai patinka tie vadinami kosmopolitiniai dalykėliai. Kaip vienas įžymus keliautojas yra pasakęs: apvažiavau daug pasaulio, daug visko mačiau, bet sienos nė vienos nemačiau. Žmonės užsitveria sienas savo galvoje, nors iš esmės jų nėra. Bet iki to turi išsiaiškinti, kas esi ir kokio tavo vieta pasaulio rate. Reikia suprasti, kad pasaulis yra įvairus, bet privalai žinoti, kur tavo šaknys, iš kokio kiaušinio esi išriedėjęs. Kuo tu įvairesnis, tuo įdomesnis kitiems. Pirmą minėjau, kad mokykloje paaugliai niveliuojasi į vieną „guziką“, bijo išsiskirti, būti savimi. Tai yra tragedija. Žmonės gimsta skirtingi, auga skirtingi. Kuo jie įdomesni, tuo jiems daugiau kyla ir geresnių idėjų. Izaokas Niutonas, Enšteinas - savo gyvenimo laiku buvo pakankamai ekscentriški žmonės. Bet kokie žmonės buvo!

- Emigracija įgijo mastą, kad net vadinama lietuvių evakuacija. Ar tai pakais lietuvių prigimtį?

- Žmonės skirtingi, tad skirtingai kiekvieną ir paveiks. Lietuva labai pasikeitusi jau dabar. Galvoju, kad, viena vertus, nereikia gailėtis, jog išvažiavo ta dalis, kuriai Lietuva nerūpėjo nei čia, nei ten. Aš daugiausia susiduriu su tais, kurie grįžta. Užsidirba, pasistato tėviškėje namus ir parvažiuoja gyventi. Didelis privalumas, kad svetur daugelis pasisemia energijos, platesnio požiūrio, vidinės kultūros. Sovietmetis daugelį buvo užgniaužęs, o susipažinę su pasauliu grįžta kažkokie kitokie. Susitikau aną dieną prie parduotuvės vyrą, paprašiau ugnelės. Sakė, grįžęs iš Švedijos. Nei matėsi, nei bendravę, kalbėjome kaip pažįstami. Aš apskirtai nesu nusiteikęs labai pesimistiškai. Reikia žiūrėti kokia mums iš to nauda. Man atrodo, emigracija šiomis Lietuvos sąlygomis - natūralus dalykas. Ir ką, po perkūnais, žmogui daryti, jei jis gimtinėje neturi už ką pragyventi. Kainos - žiaurios. Ne, aš neplanuoju išvažiuoti. Jeigu keliausiu, keliausiu vaikus užauginęs. Ir bastysiuosi po kalnus.

Kalbėjosi Dalia BYČIENĖ

Koki užnugarį turi Lietuvos juodintojai?

Apie tai prie ŽALGIRIO NACIONALINIO PASIPRIEŠINIMO JUDEJIMO apskrietojo stalo diskutavo Seimo narys, buvęs Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto pirmininkas, rašytojas, istorikas Arvydas ANUŠAUSKAS, Adolfo Ramanausko-Vanago adjuntanto Juozo Jakavonio-Tigro dukra Angelė JAKAVONYTĖ, Kauno Sąjūdžio vadovas Raimundas KAMINSKAS ir filosofas, rašytojas Vytautas RUBAVIČIUS. Diskusiją vedė žalgirietis Gediminas JAKAVONIS.

G.JAKAVONIS: Anksčiau išleista Rūtos Vanagaitės knyga, kaltinanti lietuvių tautą holokaustu, platesnių politikų vertinimų sulaukė tik dabar, kai ji apšmeižė vieną iškiliausių mūsų pasipriešinimo vadų Adolfą Ramanauską-Vanagą. Iškilus baudžiamosios atsakomybės klausimui dėl šmeižto, ši suskubo paskelbti atsiprašymą. Šiandienos diskusija - kaip Lietuvoje atsiranda terpė išleisti knygas, juodinančias savo istoriją, savo didvyrius, savo Tautą?

A.ANUŠAUSKAS: Kalbame pirmiausiai apie viešuosius ryšius. Suprantu, kad pareiškimų autoriai ar autorė šiuo atveju suformulavo tą zoną, kurioje mes turėtume žaisti ir tariamai atsakinėti į iškeltus klausimus. Bet aš kelčiau kur kas daugiau klausimų. Pvz., kai yra pateikiamas koks nors šaltinis arba nepateikiamas, bet akivaizdu, kad remiamasi pažodžiui. Šiuo atveju buvo pasirinkti KGB majoro Nachmano Dušanskio (N.Dušanskis planavo ir organizavo (su kitais) Lietuvos partizanų Tauro, Dainavos, Priskėlimo ir kitų apygardų štabų likvidavimą, dalyvavo operacijose nužudant J. Vitkauską, J. Lukšą ir kitus partizanų vadus, vadovavo A. Ramanausko suėmimo operacijai, pasirašinėjo suėmimo orderius, tardė - *red. past.*) prisiminimai, tačiau kodėl remiamasi šaltiniu, kurio patikimumas maža pasakyti, kad abejotinas. Ten yra daugybė supainiotų faktų, nors tas žmogus turėjo juos žinoti. Skaitant jo versiją matyti, kad šis žmogus pavalandžiui prisimeną A.Ramanausko suėmimo aplinkybes. Pavalandžiui! Galima sakyti, pusvalandžio tikslumu praėjus dvidešimčiai metų. Patys sau atsakykime į klausimą, ką mes galime prisiminti pavalandžiui praėjus dvidešimčiai metų. Bet kai paliečiamos kitos aplinkybės, N.Dušanskio atmintis staiga dingsta. Jis kalba bendromis frazėmis ir meta kaltinimus A.Ramanauskui, kuriuos mes patikrinome prieš 25 metus.

Pirmiausia žiūrėjome, kas per žmogus yra N.Dušanskis. Kas kiti „liudiję“? Visi, kurie dalyvavo su laikymo operacijoje. Kokios aplinkybės lėmė, kad A.Ramanauskas būtų nukankintas? Kodėl taip galėjo atsitikti? Kas kuravo, kas vizavo tariamą A.Ramanausko tardymo protokolą? Vientintelė aplinkybė, kuri krito į akis, bet nekrito viešųjų ryšių specialistams, kurie čia darė tokius pareiškimus, - kad visus tuos žmones sieja vienas dalykas. Visi jie dalyvavo kankinimuose. Visi dalyvavo tardymuose taikant, kaip jie vadino, aktyvaus tardymo priemonės, t.y. kankinimus. Visi be išimties. Apie tai kalbama ir memuaruose, ir dokumentuose, yra archyviniai liudijimai. Bet tai neripai.

Jeigu mes mėginame atsakinėti

ti į klausimus, kurių atsakymai tiems žmonėms visiškai neripai, vadinasi, mes žaidžiame jų suformuotoje informacinėje erdvėje. Ir šiuo atveju iškeliamas tokį klausimą, akivaizdu, kad nesulauksiu jokio atsakymo. Kaip nesulaukiau jokio atgarsio į tuos atsakymus, kuriuos mėginau pateikti.

G.JAKAVONIS: Gerbiama Angele, tavo tėtis - buvęs A.Ramanausko adjuntantas. Ko gero, vienintelis žmogus, kuris atsimena dar gyvą A.Ramanauską. Kokia jo reakcija buvo pastarosios dienomis? Tu labai gerai žinai tą istoriją, nes esi prisidėjusi prie tėvo atsiminimų knygų?

A.JAKAVONYTĖ: Tėtis, išgirdęs šias žinias, aišku, labai susijaudino. Ypač dėl to, kad mes pasmerkiame partizanų vadą. Taip tarsi pasmerkiamas ir visas partizaninis judėjimas. Tarsi visi partizanai buvo tokie. Nes jeigu vadas apkaltinamas, išeitų, kad ir visi yra išdavikai.

Tėtis tikrai suregavo, nes tą žmogų tikrai nebogai pažinojo. Su juo teko gyventi mūsų namuose bunkeryje. Jis matė, kaip Vanagas reagudavo, kai tėčio sesuo Onutė, iškabinusi atsišaukimus Merkinėje, grįždavo ir pasakodavo, kaip sribrai suguldė miestelyje žudydavo partizanus. Jis sugrieždavo dantimis ir greičiau spausdindavo atsišaukimus, kad juos būtų galima išnešioti ir plačiau paskleisti.

Dabar paskelbtas tikrai didelis šmeižtas. Mūsų tėtis vėliau dirbo Druskininkų miškų ūkyje. Pasikalvavo partizanų Tauro, Dainavos, Priskėlimo ir kitų apygardų štabų likvidavimą, dalyvavo operacijose nužudant J. Vitkauską, J. Lukšą ir kitus partizanų vadus, vadovavo A. Ramanausko suėmimo operacijai, pasirašinėjo suėmimo orderius, tardė - *red. past.*) prisiminimai, tačiau kodėl remiamasi šaltiniu, kurio patikimumas maža pasakyti, kad abejotinas. Ten yra daugybė supainiotų faktų, nors tas žmogus turėjo juos žinoti. Skaitant jo versiją matyti, kad šis žmogus pavalandžiui prisimeną A.Ramanausko suėmimo aplinkybes. Pavalandžiui! Galima sakyti, pusvalandžio tikslumu praėjus dvidešimčiai metų. Patys sau atsakykime į klausimą, ką mes galime prisiminti pavalandžiui praėjus dvidešimčiai metų. Bet kai paliečiamos kitos aplinkybės, N.Dušanskio atmintis staiga dingsta. Jis kalba bendromis frazėmis ir meta kaltinimus A.Ramanauskui, kuriuos mes patikrinome prieš 25 metus.

Mūsų herojai yra menkinami. Priekabių ieškojimas, kompromitavimas, netikslios, nežinomos informacijos pateikimas sukelia sumaištį

Raimundas KAMINSKAS
Kauno Sąjūdžio vadovas

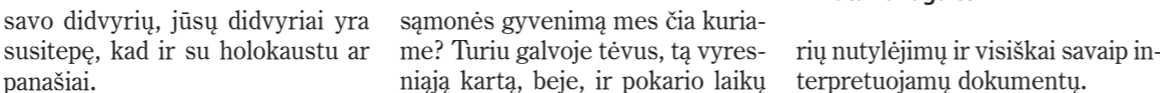
R.KAMINSKAS: Lietuvos partizanų vadas generolas A.Ramanauskas-Vanagas yra vienas iš mūsų herojų. Vienas iš Lietuvos didvyrių. Jam statomi paminklai, juo vardu vadinamos gatvės, aikštės ir pan. O šmeižikai rengia provokacijas, sakyčia, prieš mūsų valstybę, prieš mūsų visuomenę.

Vienas žymus XX a. pradžios lenkų sociologas Florianas Znanieckis (Florian Znaniecki), kalbėdamas apie tautų kūrimąsi, tauntę sąmonę, yra išvardijęs keletą viešųjų ryšių specialistams, kurie čia darė tokius pareiškimus, - kad visus tuos žmones sieja vienas dalykas. Visi jie dalyvavo kankinimuose. Visi dalyvavo tardymuose taikant, kaip jie vadino, aktyvaus tardymo priemonės, t.y. kankinimus. Visi be išimties. Apie tai kalbama ir memuaruose, ir dokumentuose, yra archyviniai liudijimai. Bet tai neripai.

Jeigu mes mėginame atsakinėti

Redakcijos archyvo nuotr.

► Rūta Vanagaitė

savo didvyrių, jūsų didvyriai yra susitępę, kad ir su holokaustu ar panašiai.

Kita funkcija yra ne tik paniekinti mūsų didvyrius, bet ir, sakyčiau, mėginti įkalti pleištą tarp žydų tautos ir mūsų. Juk ne paslaptis, kad su sovietiniu saugumu bendradarbiavo dalis žydų tautybės žmo-

namės gyvenimą mes čia kuriamės? Turiu galvoje tėvus, tą vyresniąją kartą, beje, ir pokario laikų palikuonis. Ar mes auklėjame valstybingumo jauseną, nacionalinę savimonę?

Jei pažiūrėtume į visus tuos vyksmus ir į nepriklausomybės istoriją, turėtume pripažinti, kad neugdome. Čia yra tik epizodiniai dalykai, prisiminimai vieno ar kito žmogaus ir kai kurių mūsų herojų, kuriuos vėl tuoj pat stengiamės išklaušinėti, o ar tikrai taip. Ir kelti klausimą, ką reikšia būti lietuviu šiuo metu? Ar beapsimoka mums būti lietuviams, kai visas pasaulis mums atviras? Jeigu neapsimoka, kam mums ta istorija, kam mums šitie veikėjai? Tai praeitis.

Pirmasis prezidentas - Antanas Smetona. O mes net paties iškiliausio lietuvių valstybės kūrėjo ir lietuviybės tvirtintojo herojiškumo ir jo darbų nenorime pripažinti. Ir nenorime pripažinti, kad dėl jo nuopelnų mes, kaip lietuviai, apskritai iki šiol egzistuojame. Štai tokioje terpėje pasirodo ir tos knygos. Taip pat ir R.Vanagaitės „Mūsų siškiai“. Politologas Vytautas Sinica taikliai ir, sakyčiau, skausmingai pastebėjo, kodėl nebuvo tokios reakcijos, kai pasirodė „Mūsų siškiai“. Juk tie patys viešųjų ryšių specia-

► Kaip Lietuvoje atsiranda terpė išleisti knygas, juodinančias savo istoriją, savo didvyrius, savo Tautą?

Kita vertus, jų tikslas - išprovokuoti reakciją tų žmonių, kurie gerbia Vanagą ir juo didžiuojasi. Sukelti pasipiktinimo reakciją, galbūt prieš žydų tautą ir panašiai. Manau, iš dalies jie tai pasiekė.

VRUBAVIČIUS: Aš pradėsiu iš tolo. Kokioje mes dabar esame situacijoje? Kokioje visuomeninės sąmonės, savimonės, nacionalinės savimonės terpėje gyvuojame? Visi šie dalykai parodo, kad mes gyvuojame, sakyčiau, katastrofos sąlygomis. Ateidamas čia peržvelgiau duomenis apklaušos, kuri atskleidė, kad net 30 proc. mūsų 9-12 klasių moksleivių nusiteikę visiškai išlėkti iš Lietuvos. O didelė dalis dar neapsisprendusi. Tai kokią gyvenimą mes čia sukūrėme ir kokios

listai, rašytojai, kurie atsirboja nuo R.Vanagaitės, rengė tos knygos pristatymus. Ta knyga parašyta, švelniai tariant, sumaižyta iš įvai-

► Efraimas Zurofas

medžiotu” tituluojantis Simono Vyzentelio biuro Jeruzalėje direktorius - *red. past.*), nepaisant jo darbų kaip nacių medžiotu, yra išmanus viešųjų ryšių specialistas. Išmani ir R.Vanagaitė, žinoma viešųjų ryšių specialistė, kūrusi įvairių mūsų iškiliems politikams, padėjusi ateiti jiems į politinį olimpą ir taip toliau. Du žmonės suvienija savo jėgas. Suvienija savo jėgas dėl labai aiškaus tikslo ir labai aiškiai žinodami, ką reikia diskredituoti.

Ir mes patys juk nedavėme pakankamo atsako, kada buvo perlaidojamas Brazaitis (Juozas Ambrazevičius-Brazaitis - Lietuvos literatūrologas, pedagogas, antinacistinės ir antisovietinės rezistencijos dalyvis, visuomenės veikėjas. 1941 m. birželio sukilime ėjo Lietuvos laikinosios vyriausybės ministro pirmininko pareigas, vėliau pasitraukė į Vakarų. Mirė 1974 m. Jungtinėse Valstijose. Lietuvoje jo palaikyti peršaudyti Kauno Kristaus prisikėlimo bažnyčios šventoriuje 2012 m. - *red. past.*) Buvo netgi akademinio sluoksnio žmonių, istorikų laišku, kuriuose buvo reiškiamas pasipiktinimas. Mes iki galo taip ir nenorime pasakyti, kokia didvyriška Lai-kinosios vyriausybės elgsena buvo kaip pradžioje, kai ji stengėsi vienu ar kitaip palaikyti valstybingumą tomis sąlygomis, kurios jau buvo beveik neįmanomos. Reikia labai aiškiai matyti, kad viskas, kas vyko Lietuvoje tuo metu - prieškarui, per karą, pokariu, - tai buvo dviejų šėtoniškų galių susidūrimo vieta. Tik man kelia nuostabą tai, kodėl tos šėtoniškos galios susidūrė mirtinoje kovoje. Kas čia įvyko? Į tą klausimą mes taip ir neatsakysime.

Taigi ta viešųjų ryšių akcija, man atrodo, turi dvilypes pasekmes: ji suaktyvina mūsų pačių nacionalinės savimonės likučius ir vis dėlto privertė žmones aiškiai pasisakyti, kad yra dalykų, kurių tiesiog negalima daryti. Juolab niekuo nesiremiant, jokiais konkrečiais

► Antanas Smetona. Mes net paties iškiliausio lietuvių valstybės kūrėjo ir lietuviybės tvirtintojo herojiškumo ir jo darbų nenorime pripažinti

Vytautas RUBAVIČIUS
Filosofas, rašytojas

Jis rašo: „Aš ir dabar sugrįžčiau pas savus ir už juos, nes 6 metus buvau savanoris, atiduočiau visą laisvą laiką, jei dabar reikės aš grįšiu ir vėl eisiu ten. Jei būčiau no-

rėjęs, seniai vokiečio pasą būčiau paėmęs, bet kam man tai. Aš lietuvis, ne rusas, ne lenkas, ne vokiečiai. Dabar meilė Tėvynei pini-gais matuojama, tai ir yra man skaudžiausia.“

Tik žmonės nemėgsta meluojančių politikų, nesvarbu, kas juos atvedė į valdžią, meluojančių istorikų, meluojančių viešųjų ryšių specialistų, atvirai meluojančių. Taip, tikrai nemėgsta ir kai jiems akivaizdžiai brukamas melas. Jų reakcija adekvati ir galbūt dėl to yra ir mūsų kaltės. Prisiimu ją ir sau. Kitados, t.y. prieš ketvirtį amžiaus, kai buvo gyvi rezistencijos žmonės, daug kalbėjome su liudininkais, darėme įrašus. Aš pamenu, kai vienam filmui įrašinėjome faktus apie kankinimus, svarstėme, gal šitą vietą iškirpti, nes filmą žiūrės vaikai.

Bet tas atvirumas, to brutalumo parodymas kartais yra reikalingas. Taip, jis yra labai sukrečiantis. Aš, pavyzdžiui, socialiniuose tinkluose aprašiau keletą epizodų iš susidūrimo su tais žmonėmis, kurie patyrė kankinimus ir kurių pasekmės liko fiziškai. Vienas iš jų Genocido aukų muziejuje, pats mačiau, gąsdino moksleivių grupę... Kaip gąsdino? Jis tiesiog parodė, kokia yra brutalaus tardymo pasekmė, kai žmogus neturi vieno kaulo. Kai žmogus sėdi invalido kėrėle, o jo rankoje nėra dalies kaulo, ją laiko tik sausgyslės. Aš mačiau, kaip moksleiviai buvo sukrėsti. Taip, yra daugybė dalykų, bet mes, ko gero, kartais juos apeidami ir palikdami tik istorikams, visuomenei nesudarėme to vaizdo, ką tuo metu patyrė tie žmonės.

► Taip tarsi pasmerkiamas ir visas partizaninis judėjimas. Nes jeigu vadas apkaltinamas, išeitų, kad ir visi yra išdavikai

G.JAKAVONIS: Prisimenant tarpukario Lietuvą, užteko vieno Adolfo Šapokos vadovėlio ir mes turėjome tokią patriotų Tautą. Dabar yra tokių vadovėlių, kuriuose Vytautas Didysis paminėtas vieną kartą, o sovietų komunistų partijos generalinis sekretorius Leonidas Brežnevas - tris. Normalu? **A.ANUŠAUSKAS:** Yra visokių vadovėlių. Kiek man teko recenzuoti, yra įvairių leidyklių, visokių vadovėlių, jie keičiasi, yra papildomos literatūros. Pavyzdžiui, teko rengti Lietuvos laisvės kovos, dviejų dalių, ne vadovėlių, bet papildomą medžiagą būtent moksleiviams. Nuo seniausių laikų iki, kaip sakoma, dabarties. Buvo kuo remtis, prieškaris, pokaris, istorija - viskas gerai. Ties žmonės, kuriems svarbūs šie dalykai, niekur nėra dingę. Aš leisiu sau pacituoti karą gautą žinutę iš Vokietijoje gyvenančio lietuviu savanorio. Aš maniau, kad lietuvių patriotai išnykę, bet, pasirodo, klydau.

Angelė JAKAVONYTĖ
Adolfo Ramanausko-Vanago adjuntanto Juozo Jakavonio-Tigro dukra

išlikę tam tikrų faktų, aprašymų, ekspertizų ir dabar keliamas klausimas, kiek tai reikėtų viešinti, kad nebūtų žalojami jauni žmonės. Nes tie vaizdai yra skirti, jeigu galima taip pasakyti, ne visiems žmonėms. Nes kai kurie vien peržiūrėję tam tikrus vaizdus ar tam tikrus filmus ir būdami jautrūs ar dirbdami tam tikrą darbą patiria didžiulį psichologinių traumų. Taigi klausimas - kiek galima ir kiek reikia?

Man irgi yra tekę skaityti ekspertinę partizanų vado generolo A.Ramanausko-Vanago mirties išvadą. Skaitant buvo neįauku, tikrai patiri tam tikrą poveikį. Nelabai tikiu, kad mes prie šito stalo rasime atsakymą, ar reikia tuos dalykus kelti ir iki kokių laipsnių.

VRUBAVIČIUS: Netiesa, kad visur viskas yra vienodai. Labai sunkiai įsivaizduotina, kad tiek daug, pavyzdžiui, Lenkijos intelektualų ir istorikų palaikyti panašią knygą, kaip R.Vanagaitės, ir kaip mūsų iškilių rengtų pristatymus knygų, kuriose būtų aprašyta tokia Lenkijos medžiaga. Arba kad Lenkijos istorikai ar politikai, kiti asmenys taip bendrautų su E.Zurofu ir kad E.Zurofas bendrautų su jais taip, kaip jis atvažiuos bendrauti su Lietuvos politikais. Jokių būdu. Nes lenkų nacionalinė ir politinio elito savimonė yra daug stipresnė, bet, ir valstybingumo bei nacionalinių interesų jausena yra daug

Kartais sakoma, kad melas tirština spalvas, bet realybė buvo tokia brutali, tokia žiauri ir kartais mums sunkiai įsivaizduojama, todėl apie tai reikėtų kalbėti. Ir kalbėti, ko gero, neslepint tų faktų, to žiaurumo, kalbėti neslepint, kas tai darė, kokie žmonės su tuo buvo susiję.

► Žiūrėjome, kas per žmogus yra N.Dušanskis. Kas kiti „liudiję“? Visi, kurie dalyvavo sulaikymo operacijoje

stipresnė ir įgyvendinama labai aiškiai ir aiškios politikos. Lietuvoje, deja, situacija yra kita.

Dabar, manau, ne tiek svarbu kankinimai ar jų sklaida, kiek pats tos istorijos dokumentišku pobūdis. Nes kuo gi šitie du viešųjų ryšių specialistai rėmėsi? Juk iš esmės ir gerbiama istoriko, ir kitų publikacijose buvo labai aiškiai ir greitai pateiktas tas N.Dušanskio tekstelis, vadinamasis dienoraštis... Tada kyla klausimas, kokiomis aplinkybėmis tas tekstas buvo parašytas ir kas tai per tekstas? Nėra taip lengva į tą klausimą atsakyti, kodėl jis buvo parašytas toks, nes N.Dušanskis ten atiduoda duoklę valdžiai ir iš esmės parodo save vos ne kaip nuoseklų kovotoją su žydsaudžiais, įrašydamas ir tas nuodėmes. Tuo metu pasaulyje jau vyko nacių medžioklė ir kitokių žudikų paieškos, tad, manau, kad pakankamai gurus ir išsomingas sadistas, kurio pasaukimas buvo zudyti lietuvius (tą galima atvirai pasakyti), jau galvojo ir apie savo ateitį, apie tai, kad ir čia gali pasikeisti tam tikros aplinkybės ir kai kas gali pradėti tas istorijas tempti į viešumą, ar nebuvo nusikalsta, ir taip toliau. Tai tiesiog, užbėgant už akių, sukurpiamas toks dienoraštis. Manau, kad jo.

Skaitant tuos dokumentus iškyla ir kitas klausimas - istoriko atsakomybės klausimas už savo teiginius. Mano galva, ir doram žmogui, ir doram tyrinėtojiui, ir doram rašytojiui visada reikia pasitikrinti.

Ir dabar staiga pasirodo iškilių Lietuvos intelektualų palaikymas toms R.Vanagaitės kalboms. Aš turiu omeny Tomo Venclovos pasisakymą. Staiga vos ne primenamas sovietmetis, knygų deginimas, ranganų medžioklė ir lietuvių vos ne fašistinės reakcijos į šitą tiesos ieškotojos istoriją.

Tada prisiminiau ir kitus T.Venclovos pasisakymus. Prieš geros 15 metų jis lietuvius kaltino rusofobija ir ne viename renginyje aiškino, kaip mūsų prezidentui Valdui Adamkui būtina važiuoti į Maskvąje rengiamas Antrojo pasaulinio karo pabaigos 60-mečio paminėjimo iškilmes. Ačiū Dievui, V.Adamkui užteko sveiko proto tada nenuvykti.

Bet po Krymo ir visų agresijų lietuvių kaltinimai rusofobiškumu nuslūgo. Bet atsiranda proga pasirodyti kaip kovotojai su lietuviškuoju antisemitizmu, neva vyrųraujančiu visa laiką. Diegama nuostata, ešai lietuvių iš primigties yra antisemitai ir čia vokiečiai tik sukūrė tas sąlygas. Apgalinėti dalykai ir istorikų palaikyti panašią knygą, kaip R.Vanagaitės, ir kaip mūsų iškilių rengtų pristatymus knygų, kuriose būtų aprašyta tokia Lenkijos medžiaga. Arba kad Lenkijos istorikai ar politikai, kiti asmenys taip bendrautų su E.Zurofu ir kad E.Zurofas bendrautų su jais taip, kaip jis atvažiuos bendrauti su Lietuvos politikais. Jokių būdu. Nes lenkų nacionalinė ir politinio elito savimonė yra daug stipresnė, bet, ir valstybingumo bei nacionalinių interesų jausena yra daug

Parengė Rasa NAVIKAITĖ

Visa filmuota medžiaga tinklalapyje w.w.suzalgiuru.lt